Strategii incluzive - dimensiuni și caracteristici

Prof. înv. primar Barbu Liliana, Şcoala Gimnazială „Vasile Alecsandri" Roman, județul Neamț

Într-o perspectivă multiculturalistă, a diversităţii umane şi a respectului faţă de drepturile fundamentale ale copilului şi omului în general, educația incluzivă are anumite dimensiuni caracteristice:
- se abordează toţi copiii fără excepţie;
- toţi copiii pot întâmpina la un moment dat probleme în procesul de învăţare;
- problemele de învăţare sunt variate, de la simple oscilaţii până la deficienţe complexe;
- copiii nu au defecte, ci probleme în învăţare şi adaptare;
- se elimină din start ideea că anumiţi copii sunt irecuperabili sau needucabili;
- toţi copiii au ceva de spus azi şi pot să-şi aducă contribuţia în lumea adulţilor de mâine;
- mediul de educaţie este comun;
- ofertele educative sunt stimulative pentru toţi în grade difereite;
- se valorizează diferenţele şi sunt folosite ca mijloc de educaţie;
- problemele de învăţare sunt considerate firești şi rezolvarea lor se face prin apelul la toate resursele umane şi materiale pe care le oferă sistemul educaţional, promovând unitatea de relaţii şi resurse în favoarea copilului;
- în centrul actului educativ este copilul cu particularităţile lui, nu problema ca atare.
- copiii pot învăţa împreună prin parteneriat educaţional şi prin eficientizarea şi flexibilizarea strategiilor didactice.
- nu numai copiii se adaptează şcolii, ci şi aceasta are nevoie de schimbări pentru a corespunde cerinţelor educative şi cerinţelor educative speciale ale tuturor copiilor.

Pentru identificarea şi rezolvarea dificultăţilor de învăţare, această viziune curriculară, determină nevoia aplicării unor strategii adecvate, de tip incluziv. Strategiile incluzive se referă la orientarea nouă şi eficientă a strategiilor didactice. Este vorba de folosirea incluzivă a metodelor activ-participative ale pedagogiei: problematizarea, rezolvarea de probleme, descoperirea, învăţarea prin cercetare, luarea de decizii, rezolvarea de conflicte etc.

Formarea copiilor într-o manieră incluzivă corespunde, indiferent de particularităţile lor, următoarelor cerinţe:
- nevoilor individuale de valorizare şi potenţare ale fiecărui copil;
- nevoilor sociale de implicare, participare şi dezvoltare a relaţiilor sociale.

În perspectiva şcolii incluzive înţeleasă ca şcoală care se deschide tuturor copiilor, dificultățile de învăţare sunt considerate probleme normale în activitatea didactică. Rezolvarea lor este un prilej şi o provocare pentru profesori, elevi, managerii şcolii şi ceilalţi factori implicaţi. Fiecare act didactic este o presiune asupra copilului şi trebuie completat cu un sprijin corespunzător.

Profesorii trebuie să pornească în rezolvarea problemelor din clasă de la următoarele acţiuni care determină manieră incluzivă:

Legat de elev
- cunoașterea individualității în mod global și pe anumite componente care dovedesc nevoia de intervenție;
- detectarea ariilor de dificultate în special când acestea sunt intermitente sau temporale;
- cunoaşterea relaţiilor din clasă;
- folosirea tehnicilor de negociere, cooperare, colaborare, comunicare în activităţile de grup;

Legat de propria să persoană
- să-şi folosească experienţa într-un mod reflexiv şi empatic;
- să folosească colaborarea cu ceilalţi profesori şi cu managerul şcolii;
- să se informeze permanent de practici şi teorii noi pe care să aibă dorinţa şi motivaţia de a le implementa în activităţile sale.

Managementul şcolii şi contextul social-educațional care cuprinde şcoala, familia şi comunitatea se referă la următoarele cerinţe:
- deschidere şi înţelegere faţă de experienţe noi şi de schimbare în general;
- încurajarea împărtăşirii experienţelor şi schimbului de idei şi practici;
- parteneriatul educaţional între profesionişti şi ceilalţi adulţi (părinţi și factori decidenţi din comunitate).

- căutarea permanentă de resurse materiale şi spirituale de sprijin în activitatea de învăţare şcolară;
- parteneriat profesional între diferiţii factori de educaţie: profesori, psihologi, consilieri, medici, asistenţi sociali etc.
- suportul emoţional şi încurajarea profesională a cadrelor didactice care au la clasă probleme deosebite de rezolvat.

Instrumentele folosite de toţi aceşti factori sunt *strategiile incluzive* de predare şi învăţare.

Folosirea strategiilor incluzive în clasa de elevi presupune ca cerinţe de bază următoarele:
- elevii trebuie să înveţe în clasă folosind resursele interne şi externe propuse de profesor şi de ceilalţi elevi;
- procesul învăţării este mai important decât rezultatele obţinute pe temen scurt;
- învăţarea trebuie să fie efectivă şi eficientă atât pentru elev cât şi pentru profesor;
- învăţarea este mai importantă ca predarea;
- problemele de învăţare la elevi sunt fireşti şi ele devin impulsuri de perfecţionare a strategiilor didactice pentru viitor;
- pe fundalul diversităţii de elevi, fiecare copil este important şi unic, indiferent de rezultatele sale şcolare;
- pentru a răspunde nevoilor fiecărui copil, se propun strategiile individualizate ale învăţării.

Parteneriatul educaţional costituie o formă de exprimare a relaţiilor eficiente de predare şi învăţare precum şi un sprijin necesar procesului didactic în interior şi în exterior. Procesul didactic este sprijinit şi prin revalorizarea resurselor externe ale învăţării - mediul educaţional - cu mesajele sale experiențiale directe şi indirecte.

Caracteristicile strategiilor incluzive

Flexibilitatea strategiilor se referă la posibilitatea de a se schimba şi restructura în funcţie de cerinţele şi nevoile procesului de învăţare şi ale evaluării sale. Profesorul trebuie să fie capabil să schimbe intenţiile iniţiale, planificate şi structurate înaintea învăţării propriu-zise, dacă evaluarea continuă defineşte această nevoie. Dacă se observă că elevii clasei nu sunt atenţi la tema propusă sau că tema anterioară nu a fost consolidată, profesorul poate renunţa la cele planificate şi, în mod flexibil, să realizeze acele situaţii de învăţare de care copiii au nevoie. De asemenea, planificarea metodologiei didactice trebuie să aibă în vedere mai multe posibilităţi, pentru că reacţia copiilor nu este mereu cea aşteptată. Profesorul eficient este cel care nu se supără pe clasă pentru că nu a înţeles o lecţie anume, ci caută alte metode de predare şi învăţare.

Efectivitatea cere strategiilor să opereze direct, acţional şi cu rezultate imediate pe paşii învăţării. Ea cere şi o utilizare flexibilă a resurselor. Resursele de învăţare în clasă vin de la profesor şi de la elevi. De aceea, folosirea eficientă a timpului didactic ca timp de învăţare şi predare în acelaşi timp devine o cerinţă. Efectivitatea se determină ca o unitate între predare-învăţare şi evaluare. Ea presupune folosirea unor metode activ-participative. Elevii sunt implicaţi în acţiune şi din aceasta învaţă. Predarea şi învăţarea merg împreună în unitatea de timp didactic. Maniera de lucru trebuie să fie bazată pe experienţa elevilor şi evaluarea se realizează permanent ca o componentă a procesului, ca moment de continuitate a învăţării şi autoevaluarea devine punct nodal în învăţare. Se pune accent pe evaluarea - atât a produselor, cât şi a procesului de învăţare. Materialele folosite ca suport devin instrumente de lucru şi pentru profesor şi pentru elev, determinând participarea în comun în actul didactic. Efortul elevului este îndreptat spre o relativă independenţă de acţiune, pentru a exersa, aplica şi opera cu cunoştinţele, deprinderile şi abilităţile din experienţa anterioară şi actuală. Efectivitatea vine şi din aceea că îndrumând efortul elevului spre acţiune, profesorul se poate mişca liber în clasă, poate acorda sprijin acolo unde se simte nevoia şi poate observa progresele fiecăruia.

Eficienţa strategiilor incluzive este determinată de cerinţa ca acest tip de abordare didactică să corespundă unor acţiuni eficiente atât pentru elev, cât şi pentru profesor. Învăţarea eficientă este o învăţare de durată, cu rezultate directe asupra nivelului de dezvoltare, este dinamică şi se constituie ca o componentă de construcţie a personalităţii. Eficienţa se leagă de devenirea elevului şi de perfecţionarea continuă a profesorului. Ea stabileşte un raport optim între efort şi rezultatele acestuia, între performanţe şi competenţe. Învăţarea eficientă creează motivaţie intrinsecă pentru învăţarea ulterioară.

Dinamica strategiilor este determinată de nevoia de schimbare, căutare de soluţii şi spontaneitate în actul didactic. Cerinţele învăţării apar ca elemente de modificare a intenţiilor iniţiale şi improvizaţia tinde să ocupe locul unei planificări riguroase. Acest lucru nu înseamnă lipsa de planificare sau renunţarea la pregătire, dimpotrivă, este echivalent cu pregătirea mai multor alternative de rezolvare a situaţiilor de învăţare, la un moment dat. Deşi acţiunile didactice trebuie văzute în paşi siguri şi clari, planificarea să fie

deschisă mai multor posibilităţi de acţiune. Strategiile sunt dinamice pentru că se acceptă ca ele să fie în creştere sau descreştere faţă de situaţiile de învăţare, în funcţie de evaluarea în proces. Orice ocazie de învăţare are o doză de neprevăzut. Într-o manieră pozitivă şi optimistă, acest neprevăzut trebuie acceptat şi considerat ca sursă de noi experienţe de învăţare. Astfel, învăţarea se poate extinde, aprofunda şi adecva fiecărui elev.

Creativitatea care caracterizează aceste strategii, se referă la faptul că în învățarea incluzivă se acceptă ca soluții toate ideile care vin de la copii, fără a se respinge sau sancționa. Copiii trebuie să înțeleagă prin propria lor judecată și acțiune de ce o soluție este bună și alta nu. De aceea, intervenții de tipul: „Spui prostii", „Nu este așa", „Nu ai dreptate" sau „Tu nu știi", „Ai greșit", „Nu este bine" se înlociuesc prin „Mai gândește-te la asta", „Să analizăm împreună", „Să vedem de unde am pornit", „Poate să fie așa, dar…" etc.

Interacţiunea şi cooperarea care sunt proprii strategiilor incluzive, se referă la nevoia cultivării relaţiilor sociale, ca resursă de învăţare în clasa de elevi. În clasa de elevi, interacţiunile dintre copiii există ca o resursă bogată pentru învăţare. Depinde de modul în care profesorul identifică, stimulează şi orientează relaţiile sociale din grupul şcolar, ca acestea să devină factor de facilitare a învăţării tuturor. Învăţarea în cooperare, negocierea obiectivelor învăţării şi a soluţiilor de rezolvare a unor probleme, ascultarea şi acceptarea opiniilor, luarea împreună a unor decizii, constituie momente active ale predării şi învăţării în clasă. Înţelegând rolul social al învăţării în clasă, aceste strategii potenţează adaptarea pentru viaţă socială, prin cultivarea competenţelor psihosociale de bază şi a relaţiilor de cooperare între membrii grupului şcolar, indiferent de capacităţile şi performanţele lor, valorizând părţile pozitive ale personalităţii fiecăruia. Dacă strategiile tradiţionale îşi propun cultivarea relaţiilor prosociale de prietenie şi înţelegere între copii, strategiile incluzive au o implicaţie mai profundă. Ele îi învaţă pe copii să se accepte aşa cum sunt şi să colaboreze în vederea învăţării şcolare şi sociale. Este o pregătire pentru acceptarea divesităţii relaţiilor umane din viaţă socială de mai târziu.

Globalitatea este trăsătura care se referă la modul de abordare a personalităţii copiilor din clasă. Învăţarea este şi ea considerată în mod global, ca instrumentul adaptării şcolare şi sociale a elevilor. Simpla memorare a cunoştinţelor nu constituie sarcina didactică. Aspectele cognitive trebuie completate cu cele afectiv-motivaţionale şi eventual cu cele de limbaj sau psihomotricitate, pentu a desăvârşi actul învăţării. Un copil memorează mai uşor, altul are nevoie de mişcare şi gest pentru a reţine, altul are calităţi în operativitatea gândirii sau este foarte sensibil. O anumită emoţie este exprimată prin cuvinte la un elev, la altul se vede doar din tremurul glasului şi la altul este foarte scăzută. Sarcina de învăţare trebuie elaborată în termeni globali care să se poată individualiza la fiecare elev. Evaluarea va ţine seama de caracteristicile fiecăruia şi de personalitatea globală, de efort şi de implicare. Copiii trebuie abordaţi global, pentru că indiferent de problemele pe care le pot avea la un moment dat, sunt elevi în formare şi pot să se schimbe şi să înveţe. Problemele lor devin particularităţi de cunoscut şi de depăşit şi nu defecte permanente. Înainte de a fi copii deficienţi, repetenţi, codaşi sau cu dificultăţi, toţi sunt elevi, copii care învaţă, cu aceleaşi drepturi şi îndatoriri. Diferenţele dintre ei sunt bogăţia grupului şi nu sursă de complexe şi discriminare.

Interdisciplinaritatea strategiilor şcolii incluzive vine din faptul că ele sunt interactive, participative, euristice, experienţiale, de descoperire şi problematizare, aplicându-se în toate disciplinele şcolare. La orice disciplină şcolară, ele potenţează elevul şi grupul în aceeaşi măsură cu obiectivele învăţării propuse. Se recomandă astfel, valorizarea efortului depus de copil, acceptarea soluţiilor personale, aprecierea implicării şi cooperării în rezolvarea sarcinilor didactice. Dacă elevul combină cu mâna lui substanţele, va înţelege mai uşor. Făcând parte dintr-un grup de lucru, ceilalţi elevi îl vor ajuta să înţeleagă, să cuprindă în formule experienţa şi să rezolve alte probleme. Acelaşi lucru şi la însuşirea unor lecţii de istorie sau geografie: unii pot reţine datele imediat, alţii pot reda mai uşor exemplele. Împreună pot construi imaginea unei epoci şi învăţarea se facilitează întregului grup. La matematică, sprijinul poate veni de la un coleg care înţelege mai repede decât din soluţia descifrată de profesor. Oricum, copiilor le este mai uşor să înveţe de la egalii lor şi acceptă mai simplu soluţiile găsite împreună. Interdisciplinaritatea se adresează şi demersului comun la toate disciplinele: învăţarea trebuie făcută în paşi, paşii să fie străbătuţi împreună, evaluarea continuă să dea informaţii şi astfel se asigură eficienţa învăţării tuturor.

Rezultatele aşteptate ale învăţării sunt diferite în funcţie de diferenţele sesizate între elevi. Progresele înregistrate depind de fiecare participant nu numai de un elev anume. Performanţele nu sunt neglijate, dar sunt considerate diferenţiat, în funcţie de eforturi şi de implicarea şi participarea fiecăruia.

Un copil supradotat trebuie stimulat la rândul său, având nevoi speciale din clasa excepţionalităţii. El este în acelaşi timp un membru al grupului şcolar cu care interacţionează, îşi aduce contribuţia sa şi ascultă puncte de vedere ale celorlalţi.

Soluţiile dezvoltării lumii de azi vin din colaborare şi cooperare. Acceptând divesitatea elevilor, acceptăm diversitatea soluţiilor de viaţă, pentru o lume pe care ne este greu s-o anticipăm. Trebuie să fim deschişi tuturor soluţiilor. Acest lucru este nevoie să ajungă la copii, ca strategie de cunoaştere şi învăţare.

Sintetizând caracteristicile strategiilor incluzive ale învăţării, putem spune că ele valorizează fiecare elev şi dau profesorului libertatea de a înțelege complexitatea şi diversitatea soluţiilor didactice prin imagini pozitive despre orice copil şi despre sine.

Bibliografie

1. Gherguț, A. (2016). *Educație incluzivă și pedagogia diversității*. Iași: Ed. Polirom
2. Gherguţ, A.(2005). *Sinteze de psihopedagogie specială*, Iași:Editura Polirom
3. Mara, D., Hunyadi, D, (coord.) (2018). *Școala incluzivă în societatea actuală.* București: Ed. Universității
4. Ghid. *Egalitatea de șanse și educație incluzivă în școli defavorizate*, Proiect POCU/73/6/6/ - 106266 Îmbunătățirea competențelor personalului didactic din învățământul preuniversitar în vederea promovării unor servicii educaționale de calitate orientate pe nevoile elevilor și a unei școli incluzive: https://www.euroed.ro/userfiles/GhidCadre%20didactice2.pdf